

Nr 203.

Av herr **Ericsson, Ollas**, om *åvägabringande av utredning
angående behörigheten av kronans upplåtelser till bergs-
bruket av skogar inom Hedemora socken.*

I åbokommitténs nyligen utkomna betänkande II meddelas dels en mera allmänt hållen redogörelse för kronans upplåtelser av skog för bergsbruket, dels särskilda utredningar för skogsupplåtelser till de olika bruken.

I den allmänna redogörelsen framhålles, hurusom kronan genom upplåtande till bruk av allmänningsskogar sökte befrämja bruksrörelsen, samt att dessa upplåtelser blevo rikligare sedan kronan vid nyare tidens början alltmer stadfäst och utvidgat sin befogenhet över allmanningarna och de stora skogarna i riket.

I de första skogsordningarna den 22 mars 1647 och den 29 augusti 1664 meddelas föreskrifter i syfte att fastslå och urskilja kronans rätt å allmanningarna. Och efter framställning av bergskollegium utfärdades den 19 december 1683 en kungl. förordning angående skogarna, vari närmare bestämmelser meddelas om allmanningarnas avvitring och urskiljande av kronans och de enskildas rätt å allmanningarna. Däri stadgas bland annat, att byarnas rågångar skulle prövas och varje by tilldelas så stort utrymme och så mycket skog, som erfordrades för fullsatta hemman. Vad som icke tillhörde någon enskild, någon socken eller något härad, vore kronans enskilda egendom och skulle användas för bergsbrukets behov.

Vid 1734 års riksdag klagade allmogen över, att deras by- och skatte-skogar toges ifrån dem. I kungl. resolution den 17 december 1734 på dessa besvär, punkt 46, förklaras denna klagan obefogad, enär ingenting kunde upplåtas till bruken, innan allmanningarna blivit avskilda från byamarken.

I § 14 av den kort förut, den 12 december 1774 utfärdade skogsordningen hade förklarats, att om en allmanning utan landets, häradets

eller socknens avsaknad kunde umbäras, ägde bergskollegium anslå den till något bruk. Till allmogens skydd mot obehöriga upplåtelser av s. k. allmänningsskogar meddelades ytterligare föreskrifter i kungl. förklaringen den 5 april 1739 över 1734 års skogsordning.

Klagomål förekommo emellertid ånyo vid 1751—52 års riksdag. Allmogen anhöll, att ingen skogstrakt skulle för kronoallmanning förklaras och till något bruk överlämnas, innan först by- och hemmansskogar till den vidd och storlek, de av ålder ägt, blivit avvitrade och därpå till socken- och häradsallmanning anslagits vad som för ortens behov vore nödigt. I resolution på dessa besvär den 29 juni 1752, § 70, fann Kungl. Maj:t detta skäligt såsom grundande sig på 1734 års skogsordning. De kronoallmänningar och rekognitionsskogar, som genom laga kraftvunna domar, resolutioner och privilegier redan blivit avvitrade från byägor, finge dock ej rubbas, ehuru de kunde befinnas hava förut legat därunder, dock skulle allmogen ej vara betaget att lagligen återsöka en skogstrakt, som kunde vara den med orätt avhänd.

I en not å sidan 8 i kommitténs anförda betänkande säges, att allmogens återkommande klagomål ej torde ha varit obefogade. Dylika obehöriga upplåtelser hava sålunda — enligt vad framgår av betänkandet — ägt rum av två allmanningstrakter i Bollnäs socken, den norra och den södra allmanningen. Den första hade upplåtits till Katrinebergs bruk och den senare till Svartnäs bruk. Dessa allmanningstrakter hava dock i sammanhang med skogsavvittringen inom Bollnäs socken återfallit till sockenmännen, varom närmare redogörelser lämnas i åbokommitténs betänkande, sidorna 188—89 och 208. En i södra delen av Ockelbo socken belägen skogstrakt hade även av en skogssynekommission år 1701 och 1702 förklarats för kronoallmanning i syfte, att skogen skulle upplåtas till bruksanläggningar inom denna socken. Kommissionens beslut härom undanröjdes likväl efter klagomål av ägarna av vissa hemman, till vilkas område den förut hört. Se härom betänkandet, sidorna 350—52.

Inom Hedemora socken hava även stora skogstrakter förklarats för allmanningar och upplåtits till Vikmanshyttans, Norns och Nisshytte bruk, varom åbokommitténs betänkande, sidorna 173—77 och 189—91, lämnar upplysning. Angående behörigheten av dessa på 1600-talet gjorda upplåtelser hava allt sedan denna tid bland sockenmännen därstädes rätt starka tvivelsmål.

Det lär väl kunna antagas, att skogarna inom Hedemora socken långt före den tid, då nämnda bruk på 1600-talet erhöilo sina privilegier och anlades, ansågos tillhöra sockenmännen. Först med uppkomsten

av bruksrörelsen vid nämnda verk synes kronan hava fått något intresse för dessa skogar och sökt att tillägna sig dem för deras upplåtande till bruken. En början härmed synes hava gjorts med bergskollegii skrivelse den 23 okt. 1646 till landshövdingen Johan Berndes. Hedemora och Tuna socknar tvistade då om sträckningen av rågången mellan socknarna och om vissa skogstrakter. Bergskollegium anhöll, att landshövdingen ville övertala allmogen att godvilligt avstå den stridiga skogen till Niss-hyttans bruk. Någon överenskommelse med allmogen härom har, så vitt känt är, ej kommit till stånd. Skogen synes emellertid hava kommit att brukas under Nisshyttan, varöfver allmogen sedermera klagade. Till bestyrkande av detta återopas avskrifter av berörda brev jämte en karta samt ett transumt av Kungl. Maj:ts resolution den 20 mars 1649 på allmogens underdåniga besvär ävensom en odaterad klagoskrift av allmogen till riksrådet. Av dessa handlingar framgår även att allmogen sedan urminnes tider genom fäbodas och på annat sätt hävdad skogarna.

Allt sedan tiden för upplåtelseerna hava stridigheter förekommit mellan allmogen i socknen och brukens ägare angående dessa skogar, utan att saken, så vitt vi kunna finna, blivit på ett fullt uttömmande sätt undersökt och avgjord.

Vid storskiftet inom Hedemora socken har ej heller frågan om de inom socknen belägna, till bruken upplåtna skogarna vunnit sin lösning, då det på 1820-talet avslutade storskiftet därstädes, jämlikt medgivande i kungl. brevet den 17 augusti 1804 angående storskiften och strömränsningar i Kopparbergs län, icke omfattat skogen utan allenast sträckt sig till den odlade jorden, jämte en del intill densamma liggande hagmarker.

De till bruken upplåtna skogarna torde omfatta omkring $\frac{2}{3}$ av all inom socknen befintlig skogsmark. På grund av dessa kronans frikostiga upplåtelser till bruken av skog, som rätteligen bort tillkomma hemmanen, råder inom Hedemora socken det i hela Sverige säkert enastående förhållandet, att ett flertal hemman, i vissa delar av socknen hela byar, helt och hållet sakna skog, medan andra hava helt obetydlig skog, som på långt när ej täcker deras husbehov. Och detta ehuru stora skogsområden äro till finnandes inom socknen. Denna hemmanens skogsfattigdom är så stor, att — om man frånser brukshemmanen — allenast $\frac{1}{2}$ — 1 hektar skogsmark torde i medeltal komma på 1 hektar åker.

En rättelse av dessa missförhållanden synes vara av nöden. Sockenmännen hava även alltjämt haft sin uppmärksamhet riktad härpå samt under senaste tiotal år låtit verkställa vidlyftiga arkivforskningar m. m. för utrönande av behörigheten av dessa kronans skogsupplåtelser. Och

sockenmännen hava allt mer och mer kommit till den övertygelsen, att därmed icke rätteligen tillgått, ehuru full utredning och bevisning härom måhända ännu ej föreligga.

I liknande sak vände sig Bollnäs sockenmän till 1766 års riksdag med klagomål att södra delen av Bollnäs allmanning emot föreskriften i flera kungl. förordningar, utan föregången laga avvittning och utbrytning av by- och hemmaskogar, av kronan upplåtits till Svartnäs bruk. Med anledning av dessa besvär samt riksdagens därav föranledda skrivelse förordnade Kungl. Maj:t, som funnit, att med allmanningens anslående till bruket »så lagligen som vederbort icke tillgått», genom resolution den 12 september 1766, att laga skogsavvittning skulle förrättas inom Bollnäs socken. Någon sådan kom väl icke på närmare 100 år till stånd. Men dessa socknemän återvunno dock omsider — såsom ovan framhållits — såväl denna som en till Katrinebergs bruk av kronan upplåten allmanning.

Beträffande skogarna inom Hedemora socken föreligger emellertid, bland annat, dels en Svea hovrätts dom den 9 juni 1755, varigenom förklarats, att den till Vikmanshyttans bruk upplåtna skogsmarken, benämnd Skånmarken, av ålder varit en kronoallmanning, dels att Kungl. Maj:t jämlikt grunderna i kungl. kungörelsen den 4 febr. 1811 angående användandet av de till bergverken och bruken upplåtna rekognitionsskogarna försålt de till bruken upplåtna skogarna i Hedemora socken till bruksägarna. Det kan emellertid här framhållas, att Skånmarken torde motsvara »den stridiga skog», som omförmäldes i bergskollegii förberörda skrivelse den 23 oktober 1646 till landshövdingen Berndes. Denna skrivelse har icke varit känd vid meddelandet av hovrättens dom om Skånmarken, vadan denna dom ej torde vara oantastlig.

Hela denna fråga är emellertid så tvistig och av så stor allmän betydelse, att en så vitt möjligt grundlig och uttömmande utredning därom bör komma till stånd.

Och det måste anses vara med rättvisa och billighet förenligt, att kronan, som enligt sockenmännens förmenande obehörigen avhänt dem deras gamla skogar, ombesörjer denna utredning. Sockenmännen skola helt visst till kronans förfogande ställa det vidlyftiga material, som redan av dem hopbragts.

Skulle utredningen giva vid handen, att dessa skogar obehörigen avhänts sockenmännen, så förvänta de givetvis, att kronan vidtager erforderliga åtgärder i syfte att de måtte komma i åtnjutande av sin rätt i avseende å skogarna.

På grund av vad sålunda anförts får jag vördsamt hemställa,

att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, det Kungl. Maj:t täcktes snarast möjligt verkställa utredning angående behörigheten av kronans upplåtelser till bergsbruket av skogar inom Hedemora socken i Kopparbergs län, samt att, därest utredningen därtill skulle giva anledning, vidtaga åtgärder i syfte att ifrågavarande skogar, i den mån de äro för hemmanen inom socknen behövlige, må komma dessa hemman till godo.

Stockholm den 1 februari 1920.

Ollas A. Ericsson.

Bilaga 1.

Avskrift.

Breff till her Johan Berndes angående Nysshytte grufua, och rågången emillan Hedemora och Tuna sochner.

Välborne landzhöfdinge her Johan Berndes, synnerlige gode vän och medcollega.

Näst stadig välmågas trogne lykönskan aff Gud allss: tigh kunne vij her landzhöfdingen venligen icke oförmålt låtha, att effter såssom vi hafue låtit oss her uthj bergzcollegio underrätta aff markschiederer Thommas Christiersons inlefuera relation och afrijtning som är skieedt på rätte rågången emillan Tuna och Hedemora sochner denn 28 och 29 aug. nästleden, att Nysshytte grufua kan väl betunas af dhem strijdige skogzdeelen som beggie sochnerne klandra på. Alltsså medan Nysshytts bruuk gifuer godh förhoppning om sigh till at excolera crononee inkompster. Derföre ähr till her landzhöfdingen vår venlige begieran, at her landzhöfdingen tächtes låta sig annläget vara, och öfuertala almogen att dhe godvilligen afstå denn strijdige skogen under bruuket Nysshyttan, som vij see af afrijtningen väl kunna der under läggias, så frampt allmogen låta sigh der till finnas villige, som vij förmode bäst kunna skiee, förmedelst her landzhöfdingens underhandling. Dette ährendet vij således här medh flijt vänligen recommendere. Och befahle etc. Datum Stockholm den 23 octobris anno 1646.

Carl Bonde.

Chr. Bonde.

Rätt afskrifvet efter bergskollegii här förvarade registratur, betygar
Stockholm, Riksarkivet den 15 nov. 1913.

Ex. officio
Erik Malmsten
tf. Registrator.

Rätt avskrivet intyga:

S. Anderson.

A. Lindblad.

Avskrift.

Bilaga 2.

Kongl. Maj:ts nådige resolution och förklaringh opå samptlige allmogens
ifrån Hedemora och Hussby sochner inlefvade underdånige
supplication. Datum Stockholm D. 20 Martij, anno 1649.

N. B. at edle välborne
lagmannen taga detta
i observation.

7.

Klagas att myntemästaren vidh Åfvestafors Markus Kock, skall trängia sigh
in om Hedemora sochns rågångh och tillvälla sigh där den bäste skogen under
det bruket, som han opå Tuna sochneråå hafver anstält och låtit oprätta, hvilket
skall lända allmogen uthi be:de Hedemora sochn till fördärf och skada, hvar
icke tjdige bother här oppå blifve skaffade. Nu alldenstundh thet sträfver
emot lagen och rättvijsan, iemväl och den skogsordningh Kongl. Maj:t nyligen
hafver låtit af trycket publicera, att then ene skall göra uthi then andres skogh
och ägor, uthan hans ja och minne, som vederbör nogot ingrep, hvarföre är
Kongl. Maj:ts alfarlige villie och befallningh att landzhöfddingen där samme-
städes här efter ransaker och förfahr, och där dee befinnes proeindiceradhe, han
sådant remedierar och bother, handhavandes dem för dess lijk orätt och öfver-
våldh, som af en och annan i så måtto kan anbindas.

8.

Actum ut supra.
Christina.
(Sigill).

J. Wijnblad.

I transsummerade delar rätt afskrifvet efter originalet i Hedemora församlings arkiv vol. I, n:r 1, betygar, Stockholm, Riksarkivet den 9 februari 1915.

Ex officio:
C. Gustaf Edlestam
Registrator.

Rätt avskrivet intyga:

S. Anderson.

A. Lindblad.

Avskrift.

Bilaga 3.

Höghvelb:ne herre, herr rickzråadh nådgunstigste herre.

E: Excell: foger vij crononess skattdrager och Hedemora sochnes inbyggjare underdånigst tillkienna (:ödmukelig bediandess om perdon:) huruledhes mynttemestaren väll:tt Marcus = medh sin sohn Isaach Koch gått till verkia, söcht att drijiva oss ifrå vår gamla häfd och allmenningskog, hvilken våre förfäder och vij altijdh tillförenne och mest här till skeligen nytttiatt, höfdatt och försvaratt, och kunna den för våra uthlagorss uthgiörande, sampt nödig fångskoog eij uthan störste skada mista, (:nu söcher han samma kog och allmenning allena för sigh och sitt hyttebruch, som skatterättigheett beholla, giörandess der med oss största intrång, våldsammeligen dertill afhändt oss vårt nederlagde arbett, oansedt vij eij förvegratt uthan godvillig ynna och effterlåta honom, till sitt bruuchz nödige tarff, och i synnerhett kalladess den tijdh Grufskogen, under den grufva på crononess allmenning belägen var, men att han som nu några åhr vår gamble häfd och allmenning fullkommelig förbinder, oss derifrå aldeles stänger, dett vij aldrig förmodatt, sielf och med svediance uthöder, som sielfva effecten remonstrerar, roottfallen och vinskoog ligger af stoor myckenheett bortrutnandess, ingen till nytta, och vij faller meer och meer uthi skuld, så på cronones uthlagor, som privat nödig handell, synness svårt och olijdeligett Kochen hafver uthverkatt sigh vår allernådigste for dom regerande drotningz breeff, men när dett var oss till största förderff, ha'r H:s K: M:t:z allernådigst resolverat att vij må blifva för Kochens orätt och våld handhafde och sådant remedieras effter lag och Kongl: publicerade skogzordning som K. M:t:z resolution dat: 1649: 20: martij: 7 punct förmåler, sampt Kongl: M:t:z resolution dat: 1654: 21 junij item 1655: 30 majj, att dett är H:s Kongl: M:t:z mycke misshageligitt dhe store svediefall, der medh bådhe kohl och timmerskoog uthödess och förherriass. Kochen likvell allt meer och meer faritt fort den bäste skogen att ikullslåå som ransakningen uthvijser, der medh eij tilbörliig umgått, uthan oss till förderf och ruin, derföre äre vij tvugne att söchia E:s Exc. om nådig och rättmätig adsistentz; emådan E:s Exc. altijd varitt vår nådige herre och höge patron, hvarföre och vij nu medh een viss tillförsicht, uti all underdånigheett E:s Exc: tillfly och förmoda ennu igenom E:s Excell: nådige hielp vinna af dhe andre hemma

varandhe högvæle herrar och herr richzrâadh, emot Kochens intrång maintenentz och försvar, till dess den tvistige saach kan af opartijsch domhafvandhe lagl: blifva afhielpter: Och i dett öfrige hembetroo vij vår fullmechtige m:r Thomas C: Jedeur som och i dette klagomåhl är interresserat, muntel: E:s Excell:

uthi all underdånigheett att communicera,

E: Exc

(Märke efter sigill.)

underdånige och trooplichtige

Uppå sochnens vegnar

Anders Hanson lensman (bomärke)
 Erich Matzson i Hälla (bomärke)
 Reinholt Reinholtson i Hälla (bomärke)
 Anders Hanson på Norhyttan (bomärke)
 Erich Hanson i Wargboo (bomärke)
 Lars Bengtsson i Mälby (bomärke)
 Carel Anderson på Könickhyttan (bomärke)
 Samuel Oloffson i Wijhebyn (bomärke)
 Matz Johanson i Reensboo (bomärke)
 Anders Jacobson i Gyntesboo (bomärke)
 Pedher Christopherson på Wijkmanshyttan (bomärke)
 Erich Larson i Wästanåå (bomärke)
 Axell Erichson i Wästerby (bomärke)

à tergo: gemehne mans andragande besvähr til rixrådhet angående dhen våldz-
 värken som väll:tt Marcus och sonen Isaac Koch föröfvat på dheres åhlmenningz-
 skoug i Hedemohra.

Rätt afskrifvet efter originalet uti Hedemora församlings arkiv,
 vol. I. N:o 1; betygar

Stockholm, Riksarkivet den 9 febr. 1915.

Ex officio
C. Gustaf Edelstam
 Registrator.

Rätt avskrivet intyga:

S. Anderson.

A. Lindblad.